

ULUSLARARASI HUKUK ÇERÇEVESİNDE İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI OLARAK ANTARKTİKA

Antarctica as a Common Heritage of Humanity

Within the Framework of International Law

Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir AKIL*

ÖZET

Antarktika uluslararası hukukta tüm insanlığa ait bir kıta olarak kabul edilmektedir. Buna rağmen bir kısım ülkelerin bu kıta üzerinde egemenlik iddiaları tartışmaları beraberinde getirmiştir. On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren 1950'li yıllara kadar **Arjantin, Avustralya, Fransa, Şili, Norveç, İngiltere ve Yeni Zelanda** kıta üzerinde hak iddia etmişlerdir. Hiçbirinin kıta üzerinde vatandaşı yaşamamaktadır. Bu hak iddiaları coğrafi yakınlık ve keşif faaliyetlerine dayanmaktadır. 1959 yılında bu yedi devlet arasında **Antarktika Antlaşması** imzalanmıştır. Bu antlaşma, kıtanın silahsız hale getirilmesi, bilimsel çalışmaların desteklenmesi ve muhafazası doğrultusunda genişleyerek elliyi aşkın ülkenin dâhil olduğu **Antarktika Antlaşmaları** Sistemine dönüşmüştür. Antarktika Antlaşmalar Sistemi bugün elli dört ülkenin katılımıyla küresel bir boyuta ulaşmıştır. Fakat bu ülkelerden sadece yirmi dokuz tanesi kıta üzerinde bilimsel araştırma yapabilecek ekonomik güce sahip olmaları itibarıyla karar mekaniz-

* İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi, aka-kil@ticaret.edu.tr; abdulcadirakil@yahoo.com, Orcid ID: 0000-0002-6556-8006

ması olan Antarktika Antlaşması Danışma Tarafları arasındadır. Bu durum ise Antarktika'nın uluslararası ortak miras kavramına ters bir durumdur. Bu çalışmamızın amacı da bu durumun analiz edilmesidir. **Ayrıca** Biz bu çalışmamızda tüm insanlığın ortak mirası kabul edilen Antarktika'nın uluslararası hukukta konumunu bu antlaşmalar sistemi çerçevesinde incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Antarktika, Ortak Miras, Egemenlik

ABSTRACT

Antarctica is recognized as a continent belonging to all humanity in international law. Despite this, the claims of sovereignty of some countries on this continent have brought debates. From the beginning of the nineteenth century until the 1950s, Argentina, Australia, France, Chile, Norway, England and New Zealand have claimed the continent. None of them has a citizen on the continent. These claims are based on geographic proximity and exploration activities. The Antarctic Treaty was signed between these seven states in 1959. This treaty expanded in line with the disarmament of the continent, the support and preservation of scientific studies, and turned into the Antarctic Treaty System, which included more than fifty countries. The Antarctic Treaty System has reached a global dimension with the participation of fifty-four countries today. However, only twenty-nine of these countries are among the Consultative Parties of the Antarctic Treaty, which is the decision mechanism, as they have the economic power to conduct scientific research on the continent. This situation is contrary to the concept of international common heritage of Antarctica. The aim of this study is to analyze this situation. In addition in this study, we will try to examine the position of Antarctica, which is accepted as the common heritage of all humanity, in international law within the framework of the Antarctic Treaty System.

Keywords: International Law, Antarctica, Common Heritage of Mankind, Sovereignty.

GİRİŞ

Antarktika iklim şartlarının oldukça sert olması nedeniyle insan yaşamının neredeyse imkânsız olduğu bir kıtadır. Buna rağmen üzerinde kendi milliyetinden insanlar yaşaması bile coğrafi yakınlık ve bilimsel araştırmalar bahanesiyle bir kısım ülkeler kıta üzerinde egemenlik iddiasında bulunmuşlardır. Bu kapsamda İngiltere, Norveç, Yeni Zelanda, Fransa, Şili, Avustralya ve Arjantin gibi ülkeler kendi iddialarına meşruluk kazandırmak amacıyla 1959 yılında **Antarktika Antlaşmasını** imzalamışlardır. Her ne kadar egemenlik sorunu netlik kazanmasa da siyaset dışı bazı ilkelere mutabık kalınabilmiştir. Bunları; kıtanın silahlardan ve güç çekişmelerinden arındırılması, bilimsel çalışmaların desteklenmesi ve bazı sivil lojistik imkânların geliştirilmesi olarak özetlemek mümkündür. Daha sonra bu antlaşma kıtanın ihtiyaçları doğrultusunda genişletilmiş ve **Antarktika Antlaşmalar Sistemi** olarak anılmaya başlanmıştır.

Antarktika Antlaşmalar Sistemi bugün elli dört ülkenin katılımıyla küresel bir boyuta ulaşmıştır. Fakat bu ülkelerden sadece yirmi dokuz tanesi kıta üzerinde bilimsel araştırma yapabilecek ekonomik güce sahip olmaları itibariyle karar mekanizması olan **Antarktika Antlaşması Danışma Tarafları** arasındadır. Bu durum ise Antarktika'nın uluslararası ortak miras kavramına ters bir durumdur. Bu çalışmamızın amacı da bu durumun analiz edilmesidir. Bu kapsamda öncelikle "**insanlığın ortak mirası**" kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kavram; aynı zamanda ay, uzay cisimleri, okyanus dipleri gibi çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Daha sonra da ortak miras kavramı Antarktika bağlamında ele alınmıştır. Bu noktada Antarktika Antlaşmalar Sistemi üzerinde daha fazla yoğunlaşma zarureti de hâsıl olmuştur. Zira bu sistem sürekli gelişen ve genişleyen bir yapıdadır.

Konu ile ilgili kapsamlı bir araştırma yapılarak yazılı akademik eserler ve tezler taranmıştır. Bu konuda ulusal bazda sınırlı sayıda çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Uluslararası literatür açısından ise elden geldiğince yazılı kaynaklara erişilmeye çalışılmıştır. Bu noktada Antarktika'nın insanlığın ortak mirası olarak korunabil-

mesi için bir takım öneriler getirilmesi itibariyle çalışmanın özgün olduğu düşünülmektedir. Antarktika'nın korunması ve doğal kaynaklarının tüm insanlığın yararına kullanılması önem arz etmektedir. Bunun için de ulusal çıkarılardan ziyade insanlığın ortak çıkarını hedefleyen uluslararası işbirliği öne çıkarılmalıdır. Bunun sağlanması için de uluslararası bir sisteme ihtiyaç bulunduğu şüphe götürmez bir gerçektir.

1. Ortak Miras Tanımının Kapsamı ve Gelişimi

Ortak bir miras, geçmişten mevcut nesle aktarılan, yaşadığımız çağda halen var olan ve gelecek nesle aktarılması gereken kültürel ve bir doğal miras bütünüdür¹. Çağımızda bütün ülkeler tarihi, kültürel ve doğal varlıklarını gelecek nesillere aktarabilme, bunları muhafaza edebilme ve uluslararası platformlarda tanıtabilmek için büyük çabalar harcamaktadırlar². Gelecek kuşaklara karşı sorumluluk bunu gerektirir. Zira insanlık soyu eğer devam ederse ve hâlihazırda yaşayanların faaliyetleri gelecek kuşağın rahat ve refahını etkileyecek ise ancak o zaman gelecek nesle karşı bir sorumluluktan bahsedilebilir. Bu kapsamda gelecekte yaşayacak insanlığın zararına olan davranışlardan kaçınmak insanlığın ortak mirasını korumak zaruret arz etmektedir³.

Ortak miras kavramı dünya mirası kavramı ile özdeştir. Bu çerçevede kıtasal ve bölgesel anlamda doğal ve kültürel değerleri ortak miras kavramına dâhil etmek mümkündür⁴. İki dünya savaşının insanlığın doğal ve kültürel varlıklarına karşı korkunç etkilerinden sonra bu konuda uluslararası alanda farkındalık oluşmaya ve somut

¹ Torcu, Deniz, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 4. Türksöy Üye Devletleri UNESCO Milli Komisyonları Toplantısı, 2. Kültürel ve Doğal Miras Semineri. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2013, s. 2.

² Akpınar, Erdal. (2007) "Türkiye'nin Dünya Mirası Listesi'ndeki Yeri ve Yeni Bir Aday Önerisi. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(1), 2007, s. 82.

³ Ünder, Hasan, Çevre Felsefesi, Ankara, Doruk Yayınları, 1996, s. 137.

⁴ Kiper, Perihan, Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerinin Korunması-Türkiye-Bodrum Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s.118.

adımlar atılması yönünde çabalar sarf edilmeye başlanmıştır⁵. İlk defa 1907 yılında **Lahey Antlaşmasında** insanlığın kültürel mirasının korunması düzenlenmiş 1954 tarihinde **Silahlı Çatışmalarda Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair Antlaşma** ile de somut bir düzeye taşınmıştır⁶. 1970'li yıllar sonrasında da uluslararası toplumun tarihi, kültürel ve doğal sit alanlarının korunmasına yönelik ilgisi de artmıştır⁷. UNESCO tarafından 1972 tarihli Stockholm Konferansı sonrasında da **Dünya Mirası Sözleşmesi** ülkelerin imzasına açılmıştır⁸. Bu sözleşme ile insanlık için ortak miras özelliği taşıyan değerlerin korunmasının tüm insanlığın ortak menfaatine olduğu vurgulanarak bunun için bilinç artırma ve koruma mekanizmaları oluşturulmaya çalışılmıştır⁹.

Bu tanımlamalara göre hiçbir devlet ya da aktörün uluslararası alanda insanlığın ortak mirası sayılan bir değere egemen olması düşünülemez. **Bu tür değerler uluslararası antlaşmalar ile uluslararası topluluklar tarafından idare edilmelidir**¹⁰. Bilhassa ulusal egemenlik alanı dışında kalan deniz ve okyanus dipleri sadece barışçıl nedenlerle ve tüm insanlığın çıkarı gözetilerek adil bir şekilde kullanılmalıdır¹¹. Bu kapsamda 1968 yılında **Ulusal Egemenlik Alanı Haricindeki Deniz Yatakları ve Okyanus Tabanlarının Barışçıl Şekilde Kullanımı Kurulu** teşekkül etmiştir. 1970 yılında Birleşmiş

⁵ Güneş, Ahmet, "Dünya Mirası Sözleşmesi'ne Kısa Bir Bakış" İstanbul Barosu Dergisi, 85(6), 2011, s. 141.

⁶ Başlar, Kemal. (1998). The Concept of the common heritage of mankind in international law. Martinus Nijhoff Publishers.; Borgese, E.M., <http://www.gbv.de/dms/spk/sbb/recht/toc/293032459.pdf>, 1998, s. 25.

⁷ Akipek, Serap, "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin Değerlendirilmesi" Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi, 50(4), 2001, s.13.

⁸ Ahunbay, Zeynep, "UNESCO Dünya Miras Listesi ve Miras Yönetimine Etkisi", D. Ü. Asu Aksoy içinde, Kültürel Miras Yönetimi, (s. 125-142). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, 2012, s.125.

⁹ Ekinci, Yaşagül, "Dünya Mirası Nedir? Nasıl Girilir? Nasıl Kalınır?", <http://www.worldheritageturkey.com/tr/detail/20/dosyalar/258/yasagulekinci-br-dunya-mirasi-nedir-nasil-girilir-nasil-kalinir>, 2012, s. 3.

¹⁰ Başlar, K., agm, s. 27-38

¹¹ BM Genel Kurul Kararları, A/RES/2340, s. 22. [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2340\(XXII\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2340(XXII)).

Milletlerin kararı ile de uluslararası sulardaki deniz yatakları insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiştir¹².

İnsanlığın ortak mirasına dair kavram Birleşmiş Milletlerin yukarıda sayılan 1970 tarihli **8028 Sayılı Kurallar Bildirgesinden** sonra 1979 yılında **Ay Anlaşmasında** (Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies) kullanılmıştır. Ay ve Ay'da bulunan doğal kaynaklar insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiştir. 1982 yılında **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi** gündeme gelmiştir¹³. Bu kavram Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından hâlihazırdaki ve gelecekteki nesillerin ortak çıkarları çerçevesinde değerlendirilerek çevrenin korunması kapsamında ele alınmıştır¹⁴. 1997 tarihli **İnsan Genomu ve Hakları Evrensel Bildirgesi** de bu kapsamda değerlendirilmesi gereken önemli bir uluslararası metindir¹⁵. Daha sonradan bu kavram her ne kadar Antarktika Antlaşmalarında belirtilmese bile Antarktika için de kullanılmaya başlanmıştır.

İnsanlığın ortak mirasına ilişkin yukarıda sayılan antlaşmalardan yapılan çıkarımlarla insanlığın **ortak mirasına ilişkin beş ana noktadan** bahsedilebilir. Bunlardan **birincisi** insanlığın ortak mirası çerçevesindeki değerlerin hiçbir kişi ya da devlete tahsis edilememesidir. Yani bunlar uluslararası topluma aittirler. **İkinci** nokta ise bunların uluslararası ortak bir yönetim ile uluslararası toplumun menfaati doğrultusunda idare edilmesidir. **Üçüncü** nokta insanlığın ortak mirasının barışçıl amaçlarla kullanılmasıdır. Yani buralar silahlandırılmaz ve askeri çatışmanın mahalli olamaz. **Dördüncü** nokta bunların

¹² U.N. General Assembly's 1970 Declaration of Principles Governing the Seabed and the Ocean Floor and the Subsoil Thereof, Beyond the Limits of National Jurisdiction, G.A. Res. 2749, UN GAOR, 25th Sess., Supp. No. 28, at 24, U.N. Doc. A/8028 (1970), 2749 (XXV) ve 2750 (XXV), United Nations Doc. A/8028 (1970), 2749 (XXV) ve 2750 (XXV).

¹³ UNCLOS, Madde 136, United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) (tamamlanma Aralık 10, 1982, Yürürlüğe Girme: 16 Kasım 1994) 1833 UNTS 397.

¹⁴ Kiss, Alexandre. (1982). "The Common Heritage of Mankind: Utopia Or Reality?", International Journal, 40(3), s. 423.

¹⁵ Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights (UNESCO 29.Oturum Kasım 11, 1997) UN Doc. A/Res/51/122.

kullanımından elde edilen faydanın paylaşılmasıdır. Buradan, bu kaynaklardan faydalanan kurumların insanlık yararına bir servis sunmaları gereklidir. **Son olarak**, bunların insanlığın gelecek nesline kalacak şekilde korunmasıdır. Zira yeryüzü kaynakları hızla ve adil olmayan bir şekilde tüketilmektedir. Gelecek nesillerin düşünülmesi kritik bir noktaya varmıştır. Tüm bu prensiplerin Antarktika açısından da geçerli olduğuna dair bir şüphe yoktur.

Bir bölge ya da unsurun insanlığın ortak mirası olarak bir uluslararası antlaşmada belirlenmesinden sonra artık bu hususlar tüm taraf devletler için bağlayıcı olacaktır¹⁶. Bu durum Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ndeki uluslararası deniz yatakları ve Ay Sözleşmesi'ndeki ay varlıkları için geçerlidir. Hatta bu antlaşmadaki hükümler taraf devletler dışındaki devletler için de uluslararası anlamda bağlayıcı olabilmektedir. Bunun için insanlığın ortak mirası olan değerlerin hukuki içeriği açık ve net olmalıdır. Ayrıca ülke uygulamaları da ortak miras olgusunun gelişmesine elverişli olmalıdır. Bunun yanında yaygın olarak kabul görmeli ve diğer ülkelerin kabulüne açık olmalıdır. Joyner'e göre insanlığın ortak mirası olgusu uluslararası hukuk anlamında henüz evrensel bir ilke haline gelememiştir¹⁷. Bu tartışmalara rağmen insanlığın ortak mirası kavramının 1986 yılında gerçekleştirilen Uluslararası Hukuk Derneği Konferansında yayınlanan bildiriye uluslararası kamu hukuku terimi haline geldiği bildirilmiştir¹⁸.

2. Antarktika Antlaşması Sistemi

Antarktika Antlaşmalar Sisteminin ilk antlaşması 1959 yılında Arjantin, Avustralya, Birleşik Krallık, Fransa, Norveç, Şili, Yeni Zelanda ABD, SSCB, Belçika, Japonya ve Güney Afrika tarafından imzalanan

¹⁶ Arsava, Füsün, "Uluslararası Hukukta Güç ve Hukuk İlişkisi", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Sayı: 10, 2012, s. 367.

¹⁷ Joyner, Christopher, *Governing the Frozen Commons: the Antarctic Regime and Environmental Protection*, University of South Carolina Press, South Carolina, 1998, s. 234.

¹⁸ Declaration on the Progressive Development of Principles of Public International Law relating to a New International Economic Order, *Rivista di Studi Politici Internazionali*, Yıl: 1987, Cilt: 54, Sayı: 2, s. 313.

Antarktika Antlaşmasıdır. Bu antlaşmanın en temel amacının kıtanın barışçıl bir şekilde korunması ve bilimsel araştırmaların özgürce yapılmasının teminidir. Zaman içerisinde kıtayla ilgili farklı uluslararası antlaşmalar imzalanarak Antarktika Antlaşmalar Sistemi oluşturulmuştur. Antarktika Antlaşması da bu sistemin temelini oluşturur. Antlaşmanın birinci maddesine göre kıtada her türlü askeri faaliyet ve yapılanma yasaklanmıştır. Antlaşmanın beşinci maddesi ile de nükleer denemeler yapılması ve nükleer atıkların atılması yasaklanmıştır. Ayrıca taraf devletler kıtanın ekosisteminin korunmasını da taahhüt altına almışlardır.

Antarktika Antlaşmasının dördüncü maddesi ise egemenlik iddiaları hakkındadır. Arjantin, Avustralya, Birleşik Krallık, Fransa, Norveç, Şili ve Yeni Zelanda kıtada egemenlik iddiasında bulunmuşlardır. ABD ve SSCB egemenlik haklarını saklı tutmuşlardır. Normal şartlarda bir ülke ancak kendi ülke sınırları içerisinde egemenlik yetkisini kullanır¹⁹. Fakat burada bu ülkeler kendi sınırlarını aşarak ve kıtada kendi insanları yaşamadığı halde coğrafi yakınlık, tarihi, siyasi ve bilimsel gerekçelerle egemenlik iddialarında bulunmuşlardır. Bundan dolayı da bu durumla ilgili dördüncü madde ihdas edilmiştir. Bu hükme göre daha önce egemenlik iddiasında bulunan ülkelerin bu iddialarından vazgeçtiği kabul edilmemekle birlikte yeni egemenlik iddialarının kabul edilmeyeceği ya da mevcut iddiaların genişletilemeyeceği öngörülmüştür.

Antarktika Antlaşması altıncı madde uygulama alanı ile ilgilidir. Bu maddeye göre Antlaşma kıtanın 60 derece güney enleminden sonra güneyde kalan bölge için geçerlidir. Bunun yanında bu maddenin uygulanmasının herhangi bir devletin uluslararası hukuktan kaynaklanan deniz ve kıta sahanlığı haklarına dokunmayacağını da hüküm altına almıştır.

Antarktika Antlaşmasının dokuzuncu maddesi karar alma mekanizmaları ile ilgilidir. Bu maddeye göre oy kullanma ve karar meka-

¹⁹ Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk, 19. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020, s. 154

nizmalarında yer alma yetkisine sahip danışman taraflar ile bu yetkilere sahip olmayan taraflar şeklinde iki grup vardır. Danışman taraflar Antarktika Antlaşmasını imzalayan on iki devlet ile bilimsel faaliyetlerde bulunarak istasyon kuran yirmi dokuz devletten oluşmaktadır. Antarktika Antlaşması'na ilk imzayı atan devletler dışındaki devletler ise Brezilya, Bulgaristan, Çin, Çekya, Ekvator, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hindistan, İtalya, Kore, Hollanda, Peru, Polonya, İspanya, İsveç ve Ukrayna'dır. Toplam üye sayısı ise elli dördttür.

Antarktika Antlaşmasının danışman tarafları uygun aralıklarla toplanarak kıtanın ortak menfaatleri doğrultusunda istişarelerde bulunmaktadır. Bu kapsamda kıta üzerinde yapılacak bilimsel araştırmaların kolaylaştırılması, gerekli koordinasyonun sağlanması, doğal yapının ve canlı türlerinin korunmasını sağlamak üzere alınacak tedbirler kararlaştırılmaktadır. **Danışman taraflarca alınan kararlar bağlayıcı niteliktedir.** Danışman taraf dışında bilimsel araştırmalar suretiyle adaya ilgisini kanıtlayamayan taraflar ise toplantılara katılmakla birlikte oy hakları bulunmamaktadır. Danışman olmayan taraflar ise Avusturya, Beyaz Rusya, Danimarka, Estonya, Kanada, Kolombiya, Küba, Guatemala, Macaristan, İsviçre, İzlanda, Kazakistan, Kore, Malezya, Monako, Moğolistan, Pakistan, Papua Yeni Gine, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Venezuela ve Yunanistan'dır. Türkiye 9 Şubat 2020 tarihinde bilimsel bir sefer düzenlemiş ve öncesinde 2019 yılında kıtada bir bilim üssü kurmuştur. Bu adım danışman taraf olma sürecinde kayda değer bir önem taşımaktadır.

Antarktika Antlaşması'nın yedinci maddesi danışman taraflarca atanacak gözlemciler ve onların denetim yetkileri ile ilgilidir. Gözlemcilerin Antarktika'nın her bölgesine erişim hakkı bulunmaktadır. Antlaşmanın sekizinci maddesi ise gözlemcilerin yetki ve görevleri ile ilgilidir.

Antarktika Antlaşmasının onuncu maddesi ise taraf devletlerin antlaşmaya aykırı faaliyetlerin denetlenmesi ve bu durumun Birleşmiş Milletlere taşınması süreci ile ilgilidir.

Antlaşmanın on birinci maddesi ise antlaşmanın yorumlanması ve uygulanması esnasında doğan uyuşmazlıkların müzakere, uzlaşma, tahkim, yargı yolu ya da barışçıl yollar ile çözümüne ilişkindir. Bu yollar ile çözülemeyen uyuşmazlıklar tarafların rızalarının bulunması halinde Uluslararası Adalet Divanına götürülecektir.

Antarktika Antlaşması dışında Antarktika Antlaşmalar Sistemi içinde yer alan antlaşmalara ve düzenlemelere sırasıyla göz atmak gerekirse, bu kapsamda ilk olarak Antarktik Flora ve Faunanın Korunması İçin Kararlaştırılan Önlemleri ele almak gerekir. Bu düzenleme 1964 tarihinde yapılmıştır. Bu kapsamda kıtada bulunan yerel memelilerin ve kuşların avlanması, yakalanması veya öldürülmesi yasaklanmıştır. Yerel bitkilerin toplanması yasak olduğu gibi yerel olmayan bitkilerin getirilmesi de yasaklanmıştır. Diğer bir düzenleme ise 1978 tarihli Antarktik Foklarının Korunması Sözleşmesi'dir. Bu kapsamda soyları tehlike altında olan Antarktika foklarının avlanması ve öldürülmesi yasaklanmıştır. Kıtada yaşayan insanlar ve köpekler için, bilimsel amaçlarla sınırlı sayıda avlanmaya izin verilmektedir. Antarktik Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşme 1980 tarihinde imzalanarak Antarktika Antlaşmalar Sistemine dâhil olmuştur. Bu sözleşme ise kıtadaki canlı kaynakları korumayı amaçlamaktadır.

Antarktik Maden Kaynakları Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Sözleşme ise kıtadaki maden kaynaklarına ilişkin faaliyetlerle ilgilidir. Sözleşmede belirtilen ölçütlere aykırı olacak biçimde madencilik faaliyetleri yasaklanmıştır. Bunun temel amacı da doğal olarak kıtanın ekosistem ve çevresinin korunmasıdır. Hatta bu noktada daha da ileri gidilerek Antarktika'nın bir dünya parkı olması teklif edilmiştir. Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü 1998 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir.

Madrid protokolü olarak da bilinen bu Antlaşma Antarktika ve çevresinin kapsamlı bir şekilde korunmasını amaçlamaktadır. Protokole göre Antarktika barış ve bilime ayrılmış doğal bir kaynaktır. Bu anlamda dünyada eşi olmayan bir pozisyona sahip olmaktadır. Bu

protokolün üçüncü maddesinde kıtadaki tüm faaliyetlerde öncelik bilimsel araştırmalardır. Madrid protokolünün en önemli maddesi olan yedinci maddede ise bilimsel araştırmalar hariç maden kaynaklarına dair her türlü aktivite yasaklanmıştır. Bu yasak 25'inci madde uyarınca elli yıl ile sınırlanmıştır. Protokolün 8'inci maddesi kıtadaki her türlü faaliyet açısından çevresel etki değerlendirmesi yapılmasını öngörmektedir. Protokolün 11'inci maddesi ile de Çevre Koruma Komitesi ihdas edilmiştir. Bu komitenin temel görevi de protokolün uygulanması noktasında tavsiyelerde bulunmaktır.

Birleşmiş Milletler nezdinde Antarktika; Hindistan, Malezya ve diğer ülkeler tarafından gündeme getirilerek sorununun ele alındığı dönemler olmuştur. Malezya Başbakanının 1982 yılındaki Birleşmiş Milletler toplantısında yerli halkı olmamasına rağmen bir kısım ülkelerin Antarktika üzerinde hak iddia etmelerini eleştirmiş, bu bölgelerin tüm insanlığa ait olduğunu vurgulamış ve idaresinin Birleşmiş Milletlere ait olmasını istemiştir²⁰. Singapur, Filipinler, Tayland, Nijerya, Zambiya, Şili, Pakistan, Cezayir, Sierra Leone ve Guyana gibi devletler öneriye destek vermişlerdir. Birleşmiş Milletlerin 1985 tarihli kararında Antarktika'nın barışçıl amaçlar doğrultusunda kullanılması ve uluslararası çekişmelere maruz kalmaması vurgulanmıştır²¹. Aynı tarihli diğer bir karara göre ise Antarktika'nın yönetiminde Birleşmiş Milletler ilkelerine uyulması, tüm insanlık için barışçıl yönetimin devamı, çevrenin korunması, kaynakların kimseye tahsis edilmemesi, faydaların adil paylaşımı ve uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesi vurgulanmıştır. Bu kararda insanlığın ortak mirasına dair bir kısım unsurların olduğu görülmektedir²². Bundan sonraki dönemlerde aynı ilkeler doğrultusunda benzer kararlar alınması ve ilaveten kıtanın askeri amaçlardan ve nükleer denemelerden korunmasına yönelik çabalar görülmektedir.

²⁰ UN Doc. A/37/PV.10, 1982, s. 132 (<https://undocs.org/en/A/37/PV.10>.)

²¹ UN Doc. A/41/688, 1986, <https://undocs.org/A/41/688>.

²² UN Doc. 40/156, 1985: 106

3. Antarktika İçin Ortak Miras Sorunu

İnsanlığın ortak mirası konusundaki uluslararası antlaşmalardaki kriterlerin Antarktika'ya uyup uymadığı noktasında tartışmalar devam edegelmiştir. Kitadaki egemenlik sorunu bu tartışmaların başlıca nedenlerindedir. Çünkü egemenlik konusu hukuksal statüyle bağınılıdır. Antarktika mevcut haliyle Antarktika Antlaşmalar Sistemi vasıtasıyla idare edilmektedir. Antarktika üzerinde egemenlik iddia eden devletler insanlığın ortak miras kavramının Antarktika'ya uymadığını savunmaktadırlar. Antarktika Antlaşmasına taraf olmayan diğer devletler ise Birleşmiş Milletler nezdindeki girişimleri ile Antarktika'nın insanlığın ortak mirası içerisine alınmasını istemektedirler.

Hardin tarafından ortaya atılan bir **metafordan** bahsetmek konu açısından faydalı olacaktır. Bu metafor ortakların trajedisi olarak adlandırılmıştır. Bu metaforun unsurlarını şu şekilde özetlemek mümkündür: Öncelikle herkesin kullanımına açık bulunan bir alanda herkes kendi çıkarını en üst derecede tutmak isteyecektir. Bunun için herkes kendi kullanım alanını dolayısıyla gelirini arttırmak isteyecektir. Bu noktada herkesin aynı doğrultuda hareket ettiği anda da trajedi başlayacaktır. Buna göre insanlar sınırları olan bir dünyada sınırsız istek ve ihtiyaçları ile kendi alanlarını genişletmeye kendi çıkarlarına öncelik vermeye çalışmaktadırlar. Bu da sınırlı küresel müşterek kaynakların tükenmesi suretiyle dünyayı bir nevi kaosa sürüklemektedir²³.

Bu noktada "**küresel müşterek**" tanımına değinmekte fayda vardır.²⁴Birleşmiş Milletler bünyesinde yayınlanan Küresel Yönetişim ve Küresel Müştereklerin Yönetişimine dair 2015 tarihli raporunda küresel müşterekler, devletlerin ulusal sınırları dışında kalan tüm ulusların erişebildiği deniz, atmosfer, uzay ve Antarktika gibi alanlar olarak tanımlanmıştır²⁵. Birleşmiş Milletler Çevre Programında da bu

²³ Hardin, Garrett, "The Tragedy of the Commons", Science, Cilt: 162, Sayı: 3859, 1968 s. 1244.

²⁵ Global Governance And Governance of The Global Commons in The Global Partnership for Development Beyond 2015, 2013, s. 5,

konuda bir bilgi bulunmaktadır. Buna göre bir devletin kendi siyasi hükümranlık alanı dışında kalan kaynak alanını ifade etmekte olup uluslararası hukuk çerçevesinde deniz, atmosfer, Antarktika ve uzay bu kapsamdadır²⁶.

Antarktika'nın küresel bir müşterek olduğu noktasında pek çok görüş bulunmaktadır. Bunlardan Joyner'e göre Antarktika'nın uluslararası hukuk açısından benzersiz bir statüsü bulunmaktadır. Bunu için Antarktika Antlaşması çerçevesinde uygulanması gereken bir takım düsturlar önermiştir. Bunlardan ilkinde göre Antlaşma Antarktika'nın hiçbir kimseye münhasıran tahsis edilemeyeceğini öngörür. Bölge, danışman bir idare tarafından yönetilmelidir. Ülkelerin egemenlik iddiaları red edilmelidir. İkinci düstur ise her ülkenin ya da bireyin bölgeye erişimi mümkündür. Kişiler bölgede yerleşebilirler ve serbestçe hareket edebilirler. Üçüncü düstur ise kaynaklar açısından hiç kimsenin münhasır bir hakkı yoktur. Kaynakların kullanımı konusunda ortak yönetim sorumlu olmalıdır. Dördüncü düstur ise bölgeye ilişkin sorunlarda tüm tarafların karar alma mekanizmasına katılım hakkı bulunmaktadır. Beşinci konu ise her koşulda çevrenin korunması sağlanmalıdır. Son düstur ise bilimsel bulgular paylaşılacak ve bölge barış içinde idare edilecektir²⁷.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine göre uluslararası deniz yatakları ve bu bölgelerdeki madenler insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiştir. Ay antlaşmasında da benzer bir düzenleme ay ve aydaki kaynaklar için söz konusudur. Fakat Antarktika Antlaşması ve Antarktika Antlaşmalar Sisteminde bu şekilde bir düzenleme bulunmamaktadır. Zira Antarktika Antlaşması Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinden ve bu sözleşme ile birlikte gelen değeren-

(https://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/thinkpieces/24_thinkpiece_global_governance.pdf, erişim tarihi: 30.01.2021).

²⁶ IEG of the Global Commons, 2016, <https://cil.nus.edu.sg/wpcontent/uploads/2015/12/Ses4-7.-UNEP-Division-of-Environmental-Law-and-ConventionsGlobal-Commons.pdf> 2016 (erişim tarihi: 30.01.2021).

²⁷ Joyner, Christopher, *Governing the Frozen Commons: The Antarctic Regime and Environmental Protection*, University of South Carolina Press, South Carolina, 1998, S. 261.

dirmelerden çok önce imzalanmıştır. Fakat Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi imzalandıktan sonra insanlığın ortak mirasına dair kabullerin Antarktika için de uygulanması gerektiği dile getirilmiştir.

Uluslararası deniz yatakları ve ay hakkında insanlığın ortak mirası olduklarına dair ilgili Antlaşmalar ile yapılan kabuller öncesinde herhangi bir devletin egemenlik iddiası olmamıştır. Antarktika için ise durum farklıdır. Antarktika için insanlığın ortak mirası tartışmalarından önce bir kısım devletlerin bölge üzerinde egemenlik iddiaları olmuştur. Bu kapsamda bu devletler arasında Antarktika Antlaşması imzalanmış bir müddet sonra da Antarktika Antlaşmalar Sistemine geçilmiştir. Daha sonradan deniz yatakları ve ay için yapılan antlaşmalar neticesi insanlığın ortak mirası kavramının Antarktika için de geçerliliği konusunda tartışmalar çıkmıştır.

Olaya ilişkin farklı bakış açıları sergilemek mümkündür. Örneğin Antarktika'nın deniz yatakları ve uzay ile mukayese edilemeyeceği farklı bir bakış açısı olabilir. Zira bölgede daha öncesinde geçerli ve detaylı bir antlaşmalar sistemi mevcuttur. Bu antlaşmalar sistemi ile yetkilendirilen danışman tarafların uluslararası alanda sorumlulukları söz konusudur. Bölgede zaten kendine özgü bir hukuk sistemi mevcuttur ve yeni düzenlemelerin bunu dikkate alınarak yapılması gerekir. Yani Antarktika'nın insanlığın ortak mirası olduğuna dair düzenlemelerin Antarktika Antlaşmalar sistemi içerisinde yürütülmesi ve geliştirilmesi savunulmaktadır²⁸.

Antarktika Antlaşmalar sistemi içerisinde Antarktika'nın insanlığın ortak mirası olduğuna dair bir madde bulunmamasına rağmen insanlığın ortak mirasına dair bir kısım özelliklerin mevcut olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin tahsis edilememe özelliği bir şekilde bu sisteme yansıtılmıştır. Antarktika Antlaşmasının dördüncü maddesi ile kıta üzerindeki egemenlik iddiaları dondurulmuştur. Bu

²⁸ Wolfrum, Rudiger. (2017). "Common interest and common heritage in Antarctica", Handbook on the politics of Antarctica, (ed. Klaus Doods, vd.), Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, s. 142.

husus, mevcut egemenlik iddialarını etkilememekle birlikte yeni egemenlik iddialarını engellemektedir. Taraf ülkelerin kendi aralarında yaptıkları bu sözleşme hükmünün diğer ülkeleri ne derece bağlayacağı da tartışma konusudur. Fakat yine de Antarktika Antlaşmalar Sistemi sayesinde üye sayısı giderek artmakta bu ise bölgenin giderek daha da uluslararası hale gelmesine yol açmaktadır. Bu da belirli devletlerin egemenlik iddialarını azaltmaktadır. Hatta belli devletlerin egemenlik iddialarının da zaman için de kaybolacağı değerlendirilmektedir²⁹.

“İnsanlığın Ortak Mirası”nın ikinci özelliği ise -yukarıda sıralandığı üzere- bunların **uluslararası bir yönetime tabi olması gerektiği** ilkesidir. Zira bunlar tüm insanlığın malıdır ve insanlık adına özel bir mekanizma ile yönetilmelidir. Antarktika Antlaşmalar Sisteminde ise karar alma mekanizmasını oluşturan danışman taraflar ile bu mekanizma dışında kalan oy hakkı olmayan taraflar bulunmaktadır. Danışman taraf olabilmek için de bölgede **belirli bir seviyede bilimsel faaliyette bulunmak ve bilimsel tesis kurmak** gerekmektedir. Bu suretle devletlerin bölgeye olan ilgileri ile beraber katkılarını da ispat etmeleri beklenmektedir.

İnsanlığın ortak mirasına ilişkin diğer bir özellik olan **barışçıl amaçlarla kullanma** ilkesi Antarktika Antlaşmasında yer almıştır. Antlaşmanın önsözünde bu husus açıkça vurgulanmıştır. Yine Antarktika Antlaşmasının birinci maddesine göre kıtada askeri hiçbir faaliyet yapılamayacak ve askeri üs kurulamayacaktır. Antarktika Antlaşmasının beşinci maddesine göre kıtada hiçbir şekilde nükleer deneme yapılamayacaktır. 1991 tarihli Madrid Protokolüne göre kıta barış ve bilime tahsis edilmiştir. Bahse konu ilkeler daha sonra da Antarktika Antlaşmalar Sisteminin hükümlerinde de muhafaza edilmiştir.

Diğer bir konu ise **ortak faaliyetlerden elde edilecek yararın ne şekilde paylaşılacağı** hususudur. Bu bilimsel bulguların paylaşımı anlamına da gelmekte olup Antarktika Antlaşması'nın üçüncü madde-

²⁹ Keyuan, Zou, “The Common Heritage of Mankind and the Antarctic Treaty System”, Netherlands International Law Review, Cilt: 38, Sayı: 2, s, 1991, s. 193.

sinde düzenlenmiştir. Bu kapsamda bilimsel faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için ülkeler arasında işbirliği ve bilgi paylaşımı yapılacaktır. Fayda paylaşımı anlamında bölgenin korunması için Madrid protokolünün yedinci maddesi uyarınca kıtada elli yıl boyunca madencilik faaliyetlerin yasaklanmış bulunmaktadır.

İnsanlığın ortak mirasının bir diğer özelliği olan **gelecek nesillere aktarma** unsurunun da çevreyi koruma ilkeleri çerçevesinde bir ölçüde Antarktika Antlaşmalar Sistemi içerisinde olduğunu kabul etmek gerekecektir. Antarktika Antlaşmalar Sistemi içerisinde çevrenin korunması amacıyla 1964 yılında Antarktik Flora ve Faunanın Korunması İçin Kararlaştırılan Önlemler, 1972 yılında da Antarktik Foklarının Korunması Sözleşmesi, 1980 yılında ise Antarktik Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşme kabul edilmiştir. 1991 yılında imzalanan Madrid Protokolü ile de çevrenin korunması yeniden vurgulanmıştır. 2016 tarihli Santiago Bildirisiyle de bu tür çevre korunmasına dair çabaların artırılması hususu tekrar edilmiştir.

Sonuç

Antarktika, hakkında birtakım ülkelerin egemenlik iddiaları olsa da, genel yaklaşım itibariyle tüm insanlığa ait bilime ve barışa adanmış bir kıta olarak kabul edilmektedir. Bir kısım ülkelerin coğrafi yakınlık, tarihi olaylar ve bilimsel araştırmalarını dayanak göstererek bu kıta üzerinde egemenlik iddialarında bulunmaları bu konuda bir takım tartışmaları beraberinde getirmiştir. On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren 1950'li yıllara kadar Arjantin, Avustralya, Fransa, Şili, Norveç, İngiltere ve Yeni Zelanda kıta üzerinde hak iddia etmişlerdir. 1959 yılında bu yedi devlet arasında Antarktika Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma, kıtanın silahsız hale getirilmesi, bilimsel çalışmaların desteklenmesi ve muhafazası doğrultusunda genişleyerek elli aşkın ülkenin dâhil olduğu Antarktika Antlaşmalar Sistemine dönüşmüştür. Antarktika Antlaşmalar Sistemi bugün elli dört ülkenin katılımıyla küresel bir boyuta ulaşmıştır. Fakat bu ülkelerden sadece yir-

mi dokuz tanesi kıta üzerinde bilimsel araştırma yapabilecek ekonomik güce sahip olmaları itibarıyla karar mekanizması olan Antarktika Antlaşması Danışma Tarafları arasındadır.

Antarktika Antlaşmalar Sisteminin en temel amacının kıtanın barışçıl bir şekilde korunması ve bilimsel araştırmaların özgürce yapılmasının teminidir. Zaman içerisinde kıtaya ilgili farklı uluslararası antlaşmalar imzalanarak Antarktika Antlaşmalar Sistemi oluşturulmuştur. Antarktika Antlaşması ise bu sistemin temelini oluşturur. Antlaşmanın birinci maddesine göre kıtada her türlü askeri faaliyet ve yapılanma yasaklanmıştır. Antlaşmanın beşinci maddesi ile de nükleer denemeler yapılması ve nükleer atıkların atılması yasaklanmıştır. Ayrıca taraf devletler kıtanın ekosisteminin korunmasını da taahhüt altına almışlardır.

Ortak miras, geçmişten mevcut nesle aktarılan, yaşadığımız çağda halen var olan ve gelecek nesle aktarılması gereken kültürel ve doğal mirasın bir bütünüdür. Günümüzde neredeyse bütün ülkeler tarihsel, kültürel ve doğal varlıklarını sonraki nesillere taşıyabilme ve uluslararası alanda bunları tanıtabilmek için büyük masraflar yapmaktadırlar. İnsanlığın ortak mirasına dair kavram ilk defa Birleşmiş Milletlerin 1970 tarihli 8028 sayılı Kurallar Bildirgesinden sonra 1979 tarihli Ay Anlaşmasında kullanılmıştır. Ayın ve ayda bulunan doğal kaynaklar insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiştir. 1982 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinde uluslararası deniz yatakları ve okyanus dipleri de bu kapsama alınmıştır. 1997 tarihli İnsan Genomu ve Hakları Evrensel Bildirgesi bu kapsamda değerlendirilmesi gereken önemli diğer bir uluslararası metindir.

Bir kısım yazarlar Antarktika'nın küresel bir müşterek olmadığını iddia etmektedirler. Bu görüşe göre böyle bir kabulün yasal dayanağı yoktur. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine göre uluslararası deniz yatakları ve bu bölgelerdeki madenler insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiştir. Ay antlaşmasında da benzer bir düzenleme ay ve aydaki kaynaklar için söz konusudur. Fakat Antarktika Antlaşması ve Antarktika Antlaşmalar Sisteminde bu şekilde bir düzen-

leme bulunmamaktadır. Zira Antarktika Antlaşması Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinden ve bu sözleşme ile birlikte gelen değerlendirmelerden çok önce imzalanmıştır. Bu görüşe antitez olarak ileri sürülen karşı görüş ise uluslararası deniz yatakları ve ay hakkında insanlığın ortak mirası olduklarına dair ilgili Antlaşmalar ile yapılan kabuller öncesinde herhangi bir devletin egemenlik iddiası olmamıştır. Antarktika için ise durum farklıdır. Antarktika için insanlığın ortak mirası tartışmalarından önce bir kısım devletlerin bölge üzerinde egemenlik iddiaları olmuştur. Bu kapsamda bu devletler arasında Antarktika Antlaşması imzalanmış bir müddet sonra da Antarktika Antlaşmalar Sistemine geçilmiştir. Deniz yatakları ve ay için yapılan antlaşmalar neticesi insanlığın ortak mirası kavramı ortaya çıkmıştır. Ve aynı statüde olan Antarktika ortak miras kavramına dâhil edilmelidir.

Antarktika Antlaşmalar sistemi içerisinde Antarktika'nın insanlığın ortak mirası olduğuna dair bir madde bulunmamasına rağmen insanlığın ortak mirasına dair bir kısım özelliklerin bir ölçüde mevcut olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin tahsis edilememe özelliği bir şekilde bu sisteme yansıtılmıştır. Antarktika Antlaşmasının dördüncü maddesi ile kıta üzerindeki egemenlik iddiaları dondurulmuştur. Bu mevcut egemenlik iddialarını etkilememekle birlikte yeni egemenlik iddialarını engellemektedir. Taraf ülkelerin kendi aralarında yaptıkları bu sözleşme hükmünün diğer ülkeleri ne derece bağlayacağı da tartışma konusudur. Fakat yine de Antarktika Antlaşmalar Sistemi sayesinde üye sayısı giderek artmakta bu da bölgenin giderek daha da uluslararası hale gelmesine yol açmaktadır. Bu da belirli devletlerin egemenlik iddialarını azaltmaktadır. Hatta belli devletlerin egemenlik iddialarının da zaman için de kaybolacağı değerlendirilmektedir.

Çalışmada belirttiğimiz kriterler çerçevesine küresel bir yönetim modeli olması gereken Antarktika Antlaşmalar sisteminin sadece bazı devletlerin söz sahibi olabildiği yönetim modeli insanlığın ortak mirası kavramı ile uyumsuzdur. Antarktika Antlaşmasında danışman taraflara ayrıcalıklı idare yetkileri verilmesi, ortak alan ve kaynaklar

üzerinde tüm devletlerin söz hakkı bulunması anlamına gelen ortak miras olgusuyla çelişmektedir. Bu durum sistemin ne derece adil olduğu noktasında bir kısım eleştirileri de beraberinde getirmektedir. Antarktika Antlaşması uyarınca sadece bilimsel ilgisini kanıtlayan ve bunun için bilimsel faaliyette bulunan ve bilimsel üs kuran devletlere söz hakkı tanınmaktadır. Bunu gerçekleştirecek mali güce sahip olmayan devletlerin bu durumda hakları kısıtlanmaktadır. Bundan dolayı bir kısım akademisyenler Antarktika'nın insanlığın ortak mirası kapsamına girmediğini fakat aday olduğunu değerlendirmektedirler. Bazı yazarlar ise bunun zamana vabeste olduğunu dile getirmekte ve Antarktika'nın insanlığın ortak mirası olma sürecinde olduğunu bu noktada devam eden bir gelişim ve ilerleme olduğunu ifade etmektedirler.

İnsanlığın ortak mirasına dair özelliklerin her ne kadar Antarktika Antlaşmalar Sistemiyle belli konularda uyum sağlamakta olduğu görülse de çelişen hususlar da olduğu aşikârdır. Bunların başında da bir kısım devletlerin egemenlik iddiaları bulunmaktadır. Ortak miras olgusunda ülkesel egemenlik yoktur. Antarktika açısından ülkesel egemenlik reddedilmemekte lakin dondurulmaktadır. Bu da uluslararası hukuk anlamında bir boşluğa yol açmaktadır. Diğer yandan küresel bir yönetim modelinden ziyade bazı devletlerin söz sahibi olabildiği yönetim modeli insanlığın ortak mirası kavramı ile uyuşmamaktadır. Ortak miras olgusunda ortak alan ve kaynaklar üzerinde tüm devletlerin söz hakkı bulunurken Antarktika Antlaşmasında danışman taraflara ayrıcalıklı idare yetkileri verilmiştir. Bu durum adil bir yönetim sistemi olmaması nedeniyle eleştirilmektedir³⁰.

Yine Antarktika Antlaşması uyarınca sadece bilimsel ilgisini kanıtlayan ve bunun için bilimsel faaliyette bulunan ve bilimsel üs kuran devletlere söz hakkı tanınması bunu yapacak mali güce sahip olmayan devletlerin hakkını kısıtlaması nedeniyle de ortak miras olgusuyla çelişmektedir. Aynı şekilde ortak miras kavramında kaynakların adil-

³⁰ Guntrip, Edward, "The Common Heritage of Mankind: An Adequate Regime for Managing the Deep Seabed?", *Melbourne Journal of International Law*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2003, s. 398.

ce kullanımı söz konusu iken madencilik faaliyetleri tamamen yasaklanmıştır. Bundan dolayı bazı yazarlar Antarktika'nın insanlığın ortak mirası kapsamına girmediğini fakat aday olduğunu değerlendirmektedirler (Lee ve Kim, 2018: 33). Bazı yazarlara göre ise Antarktika insanlığın ortak mirası olma yönünde sürekli bir gelişim ve ilerleme göstermektedir. Bu anlamda maden faaliyetlerinin yasaklanması da gelecek nesillerin faydasına olduğu için ortak miras kavramıyla uyumludur³¹.

Çevrenin korunması çerçevesinde yapılabilecek bir değerlendirmede Madrid Protokolü ile çevrenin korunabilmesi için sağlıklı bir sistem oluşturulması şeklindeki hükmün insanlığın ortak mirası ile uyum içinde olduğu söylenebilecektir.

Tüm bu değerlendirmeler çerçevesinde Antarktika Antlaşmalar Sistemi ile oluşturulan mekanizmanın belli noktalarda insanlığın ortak mirası ile uyduğu görülmektedir. Fakat pozitif hukuk yani yürürlükte bulunan uluslararası hukuk açısından tam bir nitelendirme yapılmadığı da ortadadır. Lakin zaman içerisinde uluslararası konjonktür ve ihtiyaçlar çerçevesinde hukukun değişmesi de mümkündür. Bu konuda uzlaşa ve işbirliği çabalarından vazgeçilmemesi en doğru bir yol olarak gözükmektedir.

Antarktika Antlaşmalar Sisteminin çalışmamızda ortaya konulan bir takım kıstaslar çerçevesinde insanlığın ortak mirası kavramına yaklaştığı görülmektedir. Lakin yürürlükte bulunan kurallar ve antlaşmalar bütününe bakıldığında bu noktada tatmin edici bir nitelendirme yapılmadığı da açıktır. Mevcut uluslararası düzenlemelerin bu bağlamda yeterli olduğunu söylemek çok iyimser bir yaklaşım olacaktır. Zaman içerisinde tüm ulus ve milletlerin bu konuda farkındalık ve bilinçlerinin artması ve buna bağlı olarak bir takım demokratik baskı unsurlarıyla daha objektif, adil ve dengeli bir sistemin kurulması mümkün olabilecektir. Pozitif hukukun ideal hukuka yaklaşması zaman alan bir süreçtir. Bu noktada uzlaşma ve işbirliği imkânlarının arttırılması çabaları mutlaka devam etmelidir. Mevcut konjonktürde

³¹ Keyuan, Z, agm, s.198.

egemenlik iddialarının askıya alınması ve sisteme dâhil olan ülkelerin gün geçtikçe sayılarının artması olumlu gelişmelerdir. Türkiye'nin de bu noktada bir takım gayretleri söz konusudur. Antarktika'da başlatılan bilimsel araştırmaların devamı gelmeli ve bu konuda akademisyenler maddi ve manevi anlamda desteklenmelidir. Türkiye bir an önce danışman ülkeler seviyesine gelmek için gereken her türlü çalışmayı tamamlamalıdır. Fakat ne yazık ki bu konudaki çalışmaların yeterli olduğunu söylemek de mümkün değildir.

Her ne kadar mevcut sistemin ve düzenlemelerin yeterli olmadığını söylemek doğru ise de zaman içerisinde uluslararası dengelerin ve ihtiyaçlar çerçevesinde uluslararası hukukun değişmesi de mümkündür. Bunun için bireylerin ve toplumların konu hakkındaki farkındalıkları arttırılmalı, uluslararası toplum nezdinde kamuoyu baskısı oluşturulmalıdır. Dünyamız kaynaklarının kirlenmeden ve daha fazla yağmalanmadan gelecek nesillere aktarılması noktasında bilinç düzeyi arttırılmalıdır. Bu yüzden bu konu her ülkenin eğitim müfredatına konulmalıdır. Maalesef Antarktika konusunda dünya halklarının Türkiye halkı dâhil yeterince bilinç ve bilgiye sahip olduğu söylenemez. Bu bilinç düzeyinin mutlaka arttırılması gerekmektedir. Bu noktada Türkiye'nin kıtaya olan ilgisini ve kıtadaki bilimsel faaliyetlerini arttırması elzemdir

Bu konu Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası platformlar nezdinde sıcak tutulmalı ve sık sık gündeme getirilmelidir. Devletler yanında bir baskı unsuru olan sivil toplum kuruluşlarının, akademisyen, bilim insanları ve sanatçıların konuya ilgileri arttırılmalıdır. Sosyal medya platformu üzerinde bu konuda kampanyalar düzenlenmelidir. Akademik dünya da kendi üzerine düşeni yapmalı, Antarktika'nın gerek doğal kaynaklarının keşfedilerek gelecek nesillere adilce aktarılması gerekse ortak miras kavramına dâhil edilmesi için akademik çalışmalara hız vermelidir. Antarktika'nın gerçekten de barışa ve bilime adanmış bir şekilde tüm insanlığın bilhassa gelecek nesillerin ortak mirası olabilmesi için siyasi, sosyal, toplumsal ve uluslararası düzeyde çabalar arttırılarak sürdürülmelidir. Bunun için de konunun ulusal çıkarlardan ziyade tüm insanlığı ilgilendiren evrensel bir

konu olduğu sürekli vurgulanmalı, kısır menfaat çatışmaları bir kenara bırakılarak tüm insanlık namına adil, şeffaf, tüm ülkeleri kapsayıcı ve kapsamlı bir uluslararası yönetim modeline geçilmelidir. Hatta kanaatimizce Antarktika'nın doğal kaynakları tamamen bilimsel araştırmalara hasredilmeli, buradan elde edilen gelir, açlık, kıtlık, salgınlarla mücadele ve küresel ısınma gibi insanlığın ortak sorunları için harcanmalıdır.

Tekrar vurgulamak gerekir ki, Antarktika'nın korunması ve doğal kaynaklarının tüm insanlığın yararına kullanılması önem arz etmektedir. Bunun için de ulusal çıkarlardan ziyade insanlığın ortak çıkarını hedefleyen uluslararası işbirliği öne çıkarılmalıdır. Bunun sağlanması için de uluslararası bir sisteme ihtiyaç bulunduğu şüphe götürmez bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Zeynep, UNESCO Dünya Miras Listesi ve Miras Yönetimine Etkisi. D. Ü. Asu Aksoy içinde, Kültürel Miras Yönetimi, (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını), 2012, s. 125-142.
- Akipek, Serap, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin Değerlendirilmesi. Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi, (2001), 50(4), s. 11-34.
- Akpınar, Erdal. (2007) "Türkiye"nin Dünya Mirası Listesi'ndeki Yeri ve Yeni Bir Aday Önerisi. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(1), 2007, s. 76-91.
- Arsava, Füsün, "Uluslararası Hukukta Güç ve Hukuk İlişkisi", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Sayı: 10, **2012, s. 361-388.**
- Başlar, Kemal. (1998). The Concept of the common heritage of mankind in international law. Martinus Nijhoff Publishers.; Borgese, E.M., <http://www.gbv.de/dms/spk/sbb/recht/toc/293032459.pdf>, 1998, s. 22-38,
- Başlar, Kemal. (2011). Kırkıncı Yılında Dünya Mirası Sözleşmesi (1972-2012). Uluslararası Hukuk ve Politika, 7(27).

- Ekinci, Yaşagül. (2012). Dünya Mirası Nedir? Nasıl Girilir? Nasıl Kalınır?
<http://www.worldheritageturkey.com/tr/detail/20/dosyalar/258/yasagulekincibr-dunya-mirasi-nedir-nasil-girilir-nasil-kalinir>
- Guntrip, Edward. (2003) "The Common Heritage of Mankind: An Adequate Regime for Managing the Deep Seabed?", Melbourne Journal of International Law, Cilt: 4, Sayı: 2.
- Güneş, Ahmet. (2011). Dünya Mirası Sözleşmesi'ne Kısa Bir Bakış. İstanbul Barosu Dergisi, 85(6).
- Hardin, Garrett, "The Tragedy of the Commons", Science, Cilt: 162, Sayı: 3859, 1968 s. 1238-1260.
- Joyner, Christopher, Governing the Frozen Commons: the Antarctic Regime and Environmental Protection, University of South Carolina Press, South Carolina, **1998, s. 230-252.**
- Keyuan, Zou, (1991) "The Common Heritage of Mankind and the Antarctic Treaty System", Netherlands International Law Review, Cilt: 38, Sayı: 2, (s. 173-198).
- Kiper, Perihan, (2004). Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerinin Korunması-Türkiye-Bodrum Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kiss, Alexandre. (1982). "The Common Heritage of Mankind: Utopia Or Reality?", International Journal, 40(3), s. 423-441.
- Lee, Seokwoo. / Kim, Jeong Woo. (2018) "Applying the Principle of the Common Heritage of Mankind: An East Asian Perspective", Global Commons and Law of the Sea (ed. Zou Keyuan), Koninklijke Brill NV, Leiden, 2018, s. 33
- Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk, 19. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020, s. 150-166,
- Torcu, Deniz, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 4. Türksoy Üye Devletleri UNESCO Milli Komisyonları Toplantısı, 2. Kültürel ve Do-

ğal Miras Semineri. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2013, s.

Ünder, Hasan, Çevre Felsefesi, Ankara, Doruk Yayınları, 1996, s. 132-147.

Wolfrum, Rudiger. (2017). "Common interest and common heritage in Antarctica", Handbook on the politics of Antarctica, (ed. Klaus Doods, vd.), Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, s. 142-151.

ULUSAL VE ULUSLARARASI METİN VE KARARLAR

BM Genel Kurul Kararları, A/RES/2340, s. 22.
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2340\(XXII\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2340(XXII))

U.N. General Assembly's 1970 Declaration of Principles Governing the Seabed and the Ocean Floor and the Subsoil Thereof, Beyond the Limits of National Jurisdiction, G.A. Res. 2749, UN GAOR, 25th Sess., Supp. No. 28, at 24, U.N. Doc. A/8028 (1970), 2749 (XXV) ve 2750 (XXV).

UNCLOS, Madde 136, United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) (tamamlanma Aralık 10, 1982, yürürlüğe girme Kasım 16, 1994) 1833 UNTS 397.

UN Doc. A/37/PV.10, 1982, s. 132,
<https://undocs.org/en/A/37/PV.10>

Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights (UNESCO 29.Oturuş Kasım 11, 1997) UN Doc. A/Res/51/122.

Global governance and governance of the global commons in the global partnership for development beyond 2015, 2013, s. 5,
https://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/thinkpieces/24_thinkpiece_global_governance.pdf
(erişim tarihi: 30.01.2021)

EG of the Global Commons, 2016,
<https://cil.nus.edu.sg/wpcontent/uploads/2015/12/Ses4-7->

UNEP-Division-of-Environmental-Law-and-ConventionsGlobal-Commons.pdf (erişim tarihi: 30.01.2021).

Santiago Declaration on the Twenty Fifth Anniversary of the signing of the Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty, 2016, s. 2, https://documents.ats.aq/ATCM39/ad/atcm39_ad003_e.pdf

Declaration on the Progressive Development of Principles of Public International Law relating to a New International Economic Order, *Rivista di Studi Politici Internazionali*, Yıl: 1987, Cilt: 54, Sayı: 2, s. 313-319

5 UN Doc. A/C.1/48/SR.33, 1993, s. 5, <https://digitallibrary.un.org/record/180542> (erişim tarihi: 15.01.2021); UN Doc. A/C.1/48/SR.32, 1993.